

МИТРОПОЛИТЪТ НА КИЕВ И ЦЯЛА РУСИЯ КИПРИАН И ОТНОШЕНИЯТА МУ С ЦАРИГРАДСКАТА ПАТРИАРШИЯ

Радостин Григоров

Много тесни връзки с Цариградската патриаршия от втората половина на XIV до началото на XV в. е поддържал Киприан – високопоставено духовно лице и бележит книжовник от български произход. Неговият житейски път, историческата му съдба, църковната и книжовната му дейност обаче са свързани повече с историята на Русия, отколкото на България.

Смята се, че Киприан е роден около 1330 г. в българските земи и първоначално е бил възпитаник на търновските духовни средища. Впоследствие вероятно е пребивавал в Килифаревския манастир, където, заедно с бъдещия български патриарх Евтимий (1375–1393) и под ръководството на Теодосий Търновски, е усвоил идеите на исихазма. Приема се, че през 1363 г. заминал заедно с Теодосий Търновски и други негови ученици за Цариград. Там те били радушно приети от цариградския патриарх Калист I (1350–1353; 1355–1364) и вероятно първоначално пребивавали в Патриаршията. Според някои автори българското пратеничество е заминало за византийската столица с цел да бъдат подобрени обтегнатите отношения между Цариградската и Търновската патриаршия, за които се разбира в посланието на патриарх Калист I до търновското монашество от 1361 г.¹ Смята се, че след смъртта на Теодосий Търновски през 1363 г. Киприан се отправил към Света гора, където вероятно се е сближил с Филотей Кокин (1353–1354; 1364–1376)². Това имало важно значение за последвалите събития в живота на българина.

¹ **Киселков, В.** Св. Теодосий Търновски. София, 1926, с. 45–48; **Левкийски епископ Партений.** Преподобни Теодосий Търновски. // Духовна култура, 1963, N. XLIII/9, с. 7–8; **Чавръков, Г.** Средища на българската книжовност IX–XVIII век. София, 1987, с. 67; **Congourdeau, M.-H.** Le Patriarche Kallistos I, les moines bulgares et le Myron. // Le Patriarcat oecuménique de Constantinople et Byzance hors frontières (1204-1586). Actes de la table ronde organisée dans le cadre du 22e Congrès International des Études Byzantines, Sofia, 22–27 août 2011. – Paris, 2014, p. 193.

² **Ταχιάος, Α.** Ελιδράσεις του Νοσηραίου εις την Εκκλησιαστικήν Πολιτικήν εν Ρωσία 1328–1406. Θεσσαλονίκη, 1962, σσ. 61–77; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски

През втората половина на XIV в. с особена острота се разразявали споровете в Руската църква, които били подбуджани от сепаратистките тенденции на владетелите на руските княжества. Цариградската патриаршия се опитвала да запази църковното единство в руските земи, което било заплашено от конфликта между Московското княжество и Литовската държава. За ромеите било ясно, че раздробяването на митрополитските центрове ще постави митрополитите, дори и когато те били ръкополагани и изпращани от Византия, в по-голяма зависимост от местните владетели и подобно нещо би било първата крачка към самостоятелна Руска църква. В същото време в засилващото се Литовско княжество, което обхващало големи територии, освен православни, живеели и много католици, което било предпоставка тези земи да преминат към Римската църква. Поради тези причини около 1373 г. цариградският патриарх Филотей Кокин изпратил Киприан в руските земи като патриаршески апокрисиарий (пратеник), който да сложи край на враждите³. По време на тази своя

книжовник. София, 1981, с. 49–66; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits. Oxford, 1988, p. 173–178; **Куцаров, П.** Киприан-българин. Митрополит московски и на цяла Русия. София, 2001, с. 64–84; **Бакалов, Г.** Св. Киприан българинът и неговото време. // Киприанови четения. 600 години от успението на св. Киприан, митрополит московски. Септември 2006 г. Килифаревски манастир „Рождество Богородично“ – София – Москва. Велико Търново, 2008, с. 43–44; История на българската средновековна литература. Съставител: Анисава Милтенова. Автори: Аделина Ангушева, Десислава Атанасова, Андрей Бояджиев, Нина Гагова, Маргарет Димитрова, Мария Йовчева, Анисава Милтенова, Татяна Славова, Ана Стойкова, Лора Тасева. София, 2009, с. 582–583; **Павлов, Пл., Темелски, Хр.** Българи светци. София, 2010, с. 127.

³ **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. V. Les régestes de 1310 à 1376. Paris, 1977, N. 2655, 2656, 2660. Вж. и **Киселков, В.** Митрополит Киприан. // Просвета, 1937, N. II/6, с. 766–767; **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II. София, 1946, с. 142–143; **Ταχιάος, Α.** Ο μητροπολίτης Ρωσίας Κυπριανός Τσαμπλάκ. // Επιστημονική Ελετηρίς, 1961, N. 6, σσ. 193–204; **Obolensky, D.** A “Philorhomaïos Anthropos”: Metropolitan Syprian of Kiev and all Russia (1375–1406). // *Dumbarton Oaks Papers*, 1978, N. 32, p. 82–86; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 66–68; **Majeska, G.** Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries. Washington, 1984, p. 389–390; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 175–184; **Василевски, Т.** България и Византия IX–XV век. Изследвания. Съставителство и редакция Иван Божилов. София, 1997, с. 181–182; **Симеонова, Л.** Киевският митрополит Йосиф Болгариневич и руско-литовските отношения от края на XV век. // Исторически преглед, 1998, N. LIV/5–6, с. 10; **Петканова, Д.** Българска средновековна литература. Велико Търново, 2001, с. 512; **Куцаров, П.** Киприан-българин. Митрополит московски и на цяла Русия, с. 85–92; **Preiser-Kapeller, J.** Der Episkopat im späten Byzanz. Ein Verzeichnis der Metropolitene und Bischöfe des Patriarchats von Konstantinopel in der Zeit von 1204 bis 1453. Saarbrücken, 2008, S. 493, 502; **Бакалов, Г.** Св. Киприан българинът и неговото време, с. 44; **Чешмеджиев, Д.** Митрополит Киприан и култовете на българските светци. // *Studi Slavistici*, 2008, N. V (2008) с. 16–17; **Preiser-Kapeller, J.** Das Patriarchat von Konstantinopel und die russischen Kirchen vom 13. bis zum 15. Jh. Ein Überblick zur Kirchenpolitik auf der Grundlage des Patriarchatsregisters. // *Historicum*, 2008, N. 96, S. 74; **Радич, Р.** Црно столеће. Време Јована V Палеолога (1332–1391). Београд, 2013, с. 435–436; **Δεληκάρη, Α.** Βυζαντινο-Σλαβικά Μελετήματα. Θεσσαλονίκη, 2017, σ. 149; **Speake, G.** A History of the Athonite Commonwealth. The Spiritual and Cultural Diaspora of Mount Athos. Cambridge University Press, 2018, p. 132–133.

Горанчев, В. Българите, Русия и православният изток през XV–XVII век. Към историята на църковно-политическите връзки. Велико Търново, 2021, с. 20 приема, че Киприан е изпратен от Филотей Кокин в руските земи, за да укрепи единението на православието, което било изправено пред експанзията на исляма, като според автора идеята е била, че една силна и обединена Русия е можела да спре експанзията на степните племена.

мисия обаче Киприан успял да спечели доверието на литовския княз Олгерд (1345–1377), който се оказал благоразположен към българина и пожелал от Цариград Киприан да бъде ръкоположен за киевски митрополит. Вероятно Олгерд е искал да се възползва от създалата се ситуация и се е опитал да отдели своите православни поданици от духовната юрисдикция на Москва. От своя страна, страхувайки се да не изгуби влиянието си над Литовското княжество, Филотей Кокин ръкоположил на 2 декември 1375 г. Киприан за киевски митрополит с уговорката, че след смъртта на московския митрополит Алексей (1354–1378), българинът ще стане митрополит на цяла Русия⁴. По всяка вероятност основните причини за избора на Киприан са свързани с неговия български произход, т.е. той е щял да бъде посрещнат в руските земи по-добре, отколкото един грък например, както и фактът, че Киприан е бил близък на Филотей Кокин. Също така българинът не е произхождал от териториите нито на Московското, нито на Литовското княжество, т.е. бил е неутрален и е щял да провежда независима политика от светската власт⁵.

След ръкополагането му в Цариград Киприан се отправил за Киев, където пристигнал на 9 юни 1376 г. Опасявайки се, че решението може да предизвика негодуване в Русия, патриарх Филотей Кокин изпратил заедно с Киприан и двама свои сановници, които отишли в Москва, за да подготвят почвата за признаването на българина за втори митрополит и наследник на Алексей⁶.

В периода 1376–1378 г. Киприан управлявал църковните работи като митрополит на Киев и Литва. След смъртта на московския митрополит Алексей през февруари 1378

⁴ **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. V. Les régestes de 1310 à 1376, N. 2665. Вж. и **Соколов, Пл.** Русский архиерей из Византии и право его назначения до начала XV века. Киев, 1913, с. 448–451; **Киселков, В.** Митрополит Киприан, с. 767; **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II, с. 143; **Същият.** Духовно-културни връзки между България и Русия през Средните векове (X–XV в.). София, 1950, с. 60, бел. 1; **Tinnefeld, F.** Byzantinisch-russische Kirchenpolitik im 14. Jahrhundert. // Byzantinische Zeitschrift, 1974, N. 67, S. 374–375; **Obolensky, D.** A “Philorhomaïos Anthropolos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 86–88; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia. A Study of Byzantino-Russian Relations in the Fourteenth Century. London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney, 1981, p. 200–201; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 68–71; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 184–185; **Симеонова, Л.** Киевският митрополит Йосиф Болгаринович и руско-литовските отношения от края на XV век, с. 10; **Оболенски, Д.** Византийската общност. Източна Европа 500–1453. София, 2001, с. 349; **Preiser-Kapeller, J.** Der Episkopat im späten Byzanz, S. 493, 502; **Speake, G.** A History of the Athonite Commonwealth, p. 133.

⁵ **Прохоров, Г.** Повесть о Митяе. Русь и Византия в эпоху Куликовской битвы. Ленинград, 1978, с. 45–48; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 69–70.

⁶ **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. V. Les régestes de 1310 à 1376, N. 2666. Вж. и **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 71–72;

г. той започнал да действа за заемането на поста на всеруски митрополит, както е бил и първоначалният замисъл на Цариградската патриаршия. Намеренията на Киприан обаче се оказали в противоречие със стремежите на московския княз Дмитрий Донски (1359–1389), който имал друг фаворит за митрополитския престол в Москва – Митяй. Когато Киприан се отправил към Москва, за да заеме поста си на московски митрополит, той бил спрял и позорно прогонен⁷. По тази причина той тръгнал по суша за Цариград, за да търси правата си⁸, а натам по море се отправила и делегация, предвождана от Митяй.

По време на тези две пътувания се случили някои интересни събития. Киприан първоначално се върнал в Киев, а след това, вероятно през пролетта на 1379 г. по път за Цариград, се отбил в Търново. Там бил посрещнат от цялото търновско население, начело с патриарх Евтимий, както съобщава три десетилетия по-късно Григорий Цамблак⁹. В делегацията на Митяй пък се случило нещо неочаквано – той починал внезапно, малко преди корабът на делегацията, плаващ в Черно море, да достигне Цариград¹⁰. Останалите участници в пратеничеството обаче решили да не се връщат в Русия без митрополит и поради това избрали друг кандидат – Пимен, който бил снабден

⁷ **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410. Paris, 1979, N. 2690. Вж. и **Соколов, Пл.** Русский архиерей из Византии и право его назначения до начала XV века, с. 464; **Киселков, В.** Митрополит Киприан, с. 768; **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II, с. 143; **Същият.** Духовно-културни връзки между България и Русия през Средните векове (X–XV в.), с. 60, бел. 1; **Ταχιάος, Α.** Ο μητροπολίτης Ρωσίας Κυπριανός Τσαμπλάκ, σσ. 204–215; **Tinnefeld, F.** Byzantinisch-russische Kirchenpolitik im 14. Jahrhundert, S. 375–376; **Прохоров, Г.** Повесть о Митяе, с. 52–60; **Obolensky, D.** A “Philorhomaïos Anthropolos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 88–89; **Mejendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 209–217; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 73–80; **Majeska, G.** Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries, p. 390; **Василевски, Т.** България и Византия IX–XV век, с. 182; **Симеонова, Л.** Киевският митрополит Йосиф Болгаринович и руско-литовските отношения от края на XV век, с. 10–11; **Куцаров, П.** Киприан-българин. Митрополит московски и на цяла Русия, с. 92–98; **Радић, Р.** Црно столеће. Време Јована V Палеолога (1332–1391), с. 460–461.

⁸ **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2693.

⁹ Дончева-Панайотова. Словото на Григорий Цамблак за митрополит Киприан. Велико Търново, 1995, с. 85–91. Вж. и **Киселков, В.** Митрополит Киприан, с. 768–769; **Снегаров, Ив.** Духовно-културни връзки между България и Русия през Средните векове (X–XV в.), с. 60; **Obolensky, D.** A “Philorhomaïos Anthropolos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 89; **Mejendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 212; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 27–32, 82–83; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 188.

¹⁰ **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II, с. 143–144; **Tinnefeld, F.** Byzantinisch-russische Kirchenpolitik im 14. Jahrhundert, S. 375–376; **Прохоров, Г.** Повесть о Митяе, с. 82–88; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 81–82; **Симеонова, Л.** Киевският митрополит Йосиф Болгаринович и руско-литовските отношения от края на XV век, с. 11; **Радић, Р.** Црно столеће. Време Јована V Палеолога (1332–1391), с. 460–461.

с фалшиви документи с „подписа“ на Дмитрий Донски. По този начин на пътя на Киприан към митрополитския пост в Москва се изпречил нов съперник.

Когато Киприан пристигнал в Цариград, вероятно през пролетта или началото на лятото на 1379 г., във византийската столица вече се били случили и към онзи момент се случвали бурни събития – през 1376 г. синът на византийския император Андроник IV Палеолог (1376–1379) успял да заеме престола в Цариград, но през 1379 г. Йоан V Палеолог (1341–1391) си върнал властта. Тези две смени на политическата власт довели и до промени в патриаршеската – през 1376 г. бил свален патриарх Филотей Кокин и бил въздигнат Макарий (1377–1379; 1390–1391)¹¹, но през 1379 г. Макарий бил свален и заточен. Киприан участвал в свикания събор за премахването му и избора на новия патриарх Нил (Ὁ ταλεινὸς μητροπολίτης λάσης Ῥωσίας Κυπριανός)¹². По личното сведение на Киприан в житието на митрополит Петър (1308–1326) се разбира, че той прекарал в Цариград 13 месеца¹³. Не след дълго във византийската столица пристигнали и членовете на руската делегация начело с новоизбрания кандидат за руски митрополит Пимен. Едновременно пребиваване на двамата претенденти за един и същ престол

¹¹ Голям интерес буди личното отношение на Киприан към тези двама цариградски патриарси в пространното житие на митрополит Петър. Ето какво пише Киприан за тях и пътуването си до Цариград през 1379 г.: „... Но когато дойдох в руската земя, случи ми се нещо лошо заради греховете ми. И като настъпи третата година, отново се запътих за Цариград. И щом стигнах там след много премеждия и изпитания, надявайки се да намеря утешение, намерих някакви неуредици сред царете и патриаршията. Защото на патриаршеския престол седеше зле въздигнатият безумец Макарий, дръзнал без избор на събора и знамението на Светия дух да се качи на светия престол само по желание на царя. А светият патриарх Филотей, който беше по-рано, украсяваше престола на великата Вселенска патриаршия и много години добре пазеше духовното стадо и се бори с Акиндиновата и Варлаамовата ерес, и разруши учението им със своите поучения, а още – стъпка еретика Григора чрез духовните си слова и докрай обори неговите учения и писания, а самите тях предаде на проклетие, написа много книги за подкрепа на православните; и похвални слова, и най-различни канони съчини. Но тогава като свят и велик, и дивен на дело и на слова тогавашният цар не го поиска, но с лъжливи и измамни слова го свали от престола и го затваря в манастир. А по своя нрав избира някого си Макарий, безумен, лишен от всякакъв разум и противно на църковното предание и устав насажда мерзостта на запустението в светото място. ... Но дивният божи човек Филотей, медоточивият език, сред толкова страдания и нетърпими болки не престана да славослови и да благодари на бога. И след една година заспа блажен сън, като предаде душата си в ръцете на живия бог. И беше причислен към лика на отците, към живота на които се стремеше“. Очевидно е тенденциозното поведение на Киприан спрямо двамата – към своя близък и приятел Филотей Кокин и към Макарий, който Киприан счита за свой враг. За това вж. Стара българска литература. Т. IV. Житиенписни творби. Съставителство и редакция Климентина Иванова. София, 1986, с. 119–120. Вж. също и **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 208–209; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 83–84; **Аризанова, С.** Българите в агиографията от XIII–XV век. Общество, бит и култура. Пловдив, 2013, с. 123–126.

¹² **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani. Vindobonae, 1862, p. 1–8; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2694, 2696–2697. В житието на митрополит Петър Киприан също отбелязва, че е участвал в събора, който свалил патриарх Макарий: „... А поставеният от него Макарий, беше изхвърлен и свален от божия съд на събора, защото имаше лоша слава, и беше пратен на заточение. На този събор бях и аз заедно с други светители и подписах свалянето му в същия свитък“. За това вж. Стара българска литература. Т. IV. Житиенписни творби, с. 120.

¹³ Стара българска литература. Т. IV. Житиенписни творби, с. 120.

наложило новоизбраният цариградски патриарх да се заеме с решаването на т.нар. руски въпрос.

Киприан направил опит да получи обещания му от патриарх Филотей Кокин престол на всеруски митрополит като помолил патриарх Нил за това. От друга страна обаче, руските пратеници дали на патриарха фалшивата грамота с княжески печат и настоявали Пимен да бъде ръкоположен за всеруски митрополит. Тогава поради някаква причина Киприан, без да се сбoguва с никого, напуснал Цариград в посока Киев. Н. Дончева-Панайотова допуска, че той е смятал оставането си във византийската столица за безполезно, поради действията на княжеските пратеници, или пък причината е била свързана с болестта, за която той споменава в житието на митрополит Петър¹⁴. В същото време руската делегация си послужила освен с фалшивите документи и със силата на подкуп. Така Пимен бил ръкоположен със синодално решение на Цариградската патриаршия от юни 1380 г. за митрополит на Велика Русия, а на Киприан била отнета титлата на всеруски митрополит и му били потвърдени правата на митрополит на Мала Русия и Литва¹⁵.

Съвсем скоро обаче настъпил нов обрат в събитията. Изглежда, че Дмитрий Донски не се подчинявал на всички решения на цариградския патриарх. Той не приел така наложения му митрополит Пимен и изпратил пратеници при Киприан, за да оглави московската митрополия. Така на 23 май 1381 г. Киприан бил посрещнат тържествено в Москва. Смята се, че причината за промяната в отношението на московския княз към Киприан трябва да се търси вероятно в неговите нарастнали политически амбиции, който, след Куликовската победа над татарите през септември 1380 г., вече виждал себе си като обединител на всички руски земи. Така след дълга борба Киприан заел високия църковен пост в Москва и започнал да се титулува „митрополит Киевски и на цяла Русия“, а Пимен бил заточен. Благоденствието на

¹⁴ Пак там. Вж. и **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 85.

¹⁵ **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 12–18; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2705. Вж. и **Киселков, В.** Митрополит Киприан, с. 769–770; **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II, с. 144; **Същият.** Духовно-културни връзки между България и Русия през Средните векове (X–XV в.), с. 60–61; **Ταχιάος, Α.** Επιδράσεις του Νοσησιασμού εις την Εκκλησιαστικήν Πολιτικήν εν Ρωσία 1328–1406, σσ. 113–115; **Tinnefeld, F.** Byzantinisch-russische Kirchenpolitik im 14. Jahrhundert, S. 376–377; **Meendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 212–221; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 84–86; **Majeska, G.** Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries, p. 391; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 188–189; **Preiser-Kapeller, J.** Das Patriarchat von Konstantinopel und die russischen Kirchen vom 13. bis zum 15. Jh., S. 74; **Радич, Р.** Црно столеће. Време Јована V Палеолога (1332–1391), с. 471–473.

Киприан в Москва обаче не продължило дълго, след като през 1382 г. градът бил обсаден от татарите, а Киприан избягал в Твер, което предизвикало недоволството на Дмитрий Донски. В същото време от заточение бил освободен съперникът му Пимен и Киприан бил принуден да се завърне в Киев¹⁶.

През следващите години на московската катедра се сменили двама претенденти, а през втората половина на 80-те години на XIV в. Киприан отново бил в Цариград, за да търси правата си. Известно е например, че през 1386–1387 г. той е пребивавал в Студийския манастир, където е преписал „Лествицата“ от Йоан Лествичник (VI век) по нейния старобългарски превод¹⁷, а малко след това през 1387 г. той бил изпратен лично от император Йоан V на политическа мисия (διὰ δουλείας βασιλικᾶς) в Киев, като трябвало да се върне през следващата година¹⁸.

Сложният въпрос между Руската църква, Киприан и Цариградската патриаршия бил окончателно решен през 1389 г. Избраният през февруари 1389 г. нов цариградски патриарх Антоний IV (1389–1390; 1391–1397), който бил последовател на политиката на патриарх Филотей Кокин относно църковните въпроси в руските земи, свикал още същия месец събор, който признал Киприан за единствен митрополит на цяла Русия¹⁹.

¹⁶ **Киселков, В.** Митрополит Киприан, с. 770–771; **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II, с. 144; **Същият.** Духовно-културни връзки между България и Русия през Средните векове (X–XV в.), с. 61, бел. 1; **Ταχιάος, Α.** Ο μητροπολίτης Ρωσίας Κυπριανός Τσαμπλάκ, σσ. 215–219; **Tinnefeld, F.** Byzantinisch-russische Kirchenpolitik im 14. Jahrhundert, S. 377–378; **Прохоров, Г.** Повесть о Митяе, с. 101–124; **Obolensky, D.** A “Philorhomaioi Anthropos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 90–93; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 221–235; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 86–91; **Majeska, G.** Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries, p. 391–392; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 188–193; **Papadakis, A., Meyendorff, J.** The Christian East and the Rise of the Papacy. The Church AD 1071–1453. Crestwood – New York, 1994, p. 340; **Василевски, Т.** България и Византия IX–XV век, с. 182–183; **Симеонова, Л.** Киевският митрополит Йосиф Болгаринович и руско-литовските отношения от края на XV век, с. 11; **Куцаров, П.** Киприан-българин. Митрополит московски и на цяла Русия, с. 99–103; **Preiser-Kapeller, J.** Der Episkopat im späten Byzanz, S. 493–494, 502–503; **Бакалов, Г.** Св. Киприан българинът и неговото време, с. 45; **Preiser-Kapeller, J.** Das Patriarchat von Konstantinopel und die russischen Kirchen vom 13. bis zum 15. Jh., S. 74.

¹⁷ **Obolensky, D.** A “Philorhomaioi Anthropos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 93; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 238–239; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 116; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 192; **Гюзелев, В.** Училища, скриптории, библиотеки и знания в България XIII–XIV в. София, 2014, с. 364–365; **Speake, G.** A History of the Athonite Commonwealth, p. 133–134; **Горанчев, В.** Българите, Русия и православният изток през XV–XVII век, с. 22–23. Вж. **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 238, n. 47 за възможното пребиваване на Киприан в Цариград и през 1385 г. във връзка със споменаване на митрополит Ρωσίας в патриаршески документ.

¹⁸ **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 124. Вж. и **Obolensky, D.** A “Philorhomaioi Anthropos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 93; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 239; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 192.

¹⁹ **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 116–129; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2847; **Ταχιάος, Α.** Πηγές εκκλησιαστικής ιστορίας των ορθοδόξων

В същото време починали и неговите най-големи противници – Дмитрий Донски през май 1389 г. и Пимен през септември 1389 г.²⁰ Така на 1 октомври 1389 г. Киприан напуснал Цариград и се отправил за Русия²¹, за да заеме митрополитския престол, за който се е бил борил толкова дълго. През март 1390 г. той бил посрещнат тържествено в Москва и в крайна сметка успял да постигне желанието на Цариградската патриаршия, а вероятно и своето собствено желание – да обедини Руската църква под властта на един митрополитски център. Впоследствие той развил и огромна църковноадминистративна, църковностроителна, просветителска и книжовна дейност. Освен това той допринесъл и за сближаването на литовския княз Витовт (1392–1430) и московския княз Василий I Дмитриевич (1389–1425). По този начин единната Руска църква се запазила до смъртта на Киприан през 1406 г.²²

При пристигането си в Москва Киприан бързо успял да се примири с поддръжниците на Пимен. От друга страна обаче, през 90-те години на XIV в. той имал нуждата от помощта на Цариградската патриаршия, за да се справи с различни църковни въпроси в Новгород, Суздал и Галиция, където местните епископи използвали нестабилността от предишните години, за да се опитат да си спечелят повече независимост.

Σλάβων. Τεύχος πρώτο. Θεσσαλονίκη, 1987, σσ. 144–155. Вж. и **Голубинский, Е.** История Русской Церкви. Период второй. Т. II. От нашествия Монголов до митрополита Макария включительно. Первая половина тома. Москва, 1900, с. 299–302; **Киселков, В.** Митрополит Киприан, с. 771–772; **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II, с. 144; **Συγγίης, Α.** Ο μητροπολίτης Ρωσίας Κυπριανός Τσάμπλακ, σσ. 221–223; **Tinnefeld, F.** Byzantinisch-russische Kirchenpolitik im 14. Jahrhundert, S. 379–380; **Obolensky, D.** A “Philorhomaioi Anthropos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 93–94; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 235–241; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 91–92; **Majeska, G.** Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries, p. 406–407; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 192–193; **Papadakis, A., Meyendorff, J.** The Christian East and the Rise of the Papacy, p. 340–341; **Симеонова, Л.** Киевският митрополит Йосиф Болгаринович и руско-литовските отношения от края на XV век, с. 11–12; **Куцаров, П.** Киприан-българин. Митрополит московски и на цяла Русия, с. 103–104; **Preiser-Kapeller, J.** Der Episkopat im späten Byzanz, S. 494, 503; **Бакалов, Г.** Св. Киприан българинът и неговото време, с. 45; **Preiser-Kapeller, J.** Das Patriarchat von Konstantinopel und die russischen Kirchen vom 13. bis zum 15. Jh., S. 74; **Радић, Р.** Црно столеће. Време Јована V Палеолога (1332–1391), с. 473–475; **Δεληκάρη, Α.** Βυζαντινο-Σλαβικά Μελετήματα, σ. 150.

²⁰ **Гюзелев, В.** България е огромна област и многоброен народ. Земя на блажени. Средновековни географски съчинения за българските земи и българите (IV–XIV в.). София, 2012, с. 376–378. Вж. и **Прохоров, Г.** Повесть о Митяе, с. 184–187; 225–228; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 92.

²¹ Преди да напусне Цариград, Киприан многократно е участвал в заседанията на синода и е споменат в патриаршески документи. Вж. **Dargouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2849, 2852–2854, 2861, 2867, 2871.

²² **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 92–222.

Така например още през 1385 г. жителите на Новгород в стремежа си за независимост се опитали да игнорират митрополитската власт, като решили да не се обръщат към московския митрополит за апелационен съд, а да се задоволят само със съда на местния архиепископ. Киприан от своя страна, още преди да напусне Цариград през 1389 г., си издействал грамота от цариградския патриарх Антоний IV с изискване за спазване на традиционната практика в Новгород, но срещнал единствено пренебрежително отношение към нея. Проблемът имал и материална страна, тъй като всичко това лишавало митрополията от значителни доходи. Киприан на няколко пъти посещавал Новгород, за да отправи различни поучения, наставления и заплахи, които останали безрезултатни. Това накарало българина да отлъчи всички и да забрани на духовенството да служи, но и това не помогнало. Така Киприан бил принуден да потърси помощта на цариградския патриарх като изпратил представители в Цариград, но новгородчани му отвърнали със същото и поискали признаване на тяхната автономност като дори заплашили да приемат католицизма. Отговорът на патриарха в Цариград дошъл с две писма, които били донесени от византийска делегация, начело с архиепископа на Витлеем Михаил²³. В тях Антоний IV се обърнал към Йоан Новгородски като към обикновен епископ (ἐπίσκοπε τοῦ Μεγάλου Νοβογροδίου) и потвърдил санкциите направени от Киприан срещу новгородчани. Това също нямало сериозни резултати. Едва след намесата на Василий I Дмитриевич жителите на Новгород се подчинили на княза и митрополита, който премахнал решението за отлъчване. Впоследствие обаче Киприан отново се сблъскал със съпротивата на жителите на Новгород²⁴.

²³ Личността на Михаил е твърде любопитна, но за съжаление за него се знае малко, а в историографията не му е обърнато достатъчно внимание. Той е бил дипломат и посланик на Цариградската патриаршия в три пратеничества през 1393, 1397 и 1400 г. Познат е от документите и писмата на Цариградската патриаршия. По-особен интерес будят някои конкретни сведения в тях. В едно от писмата, изпратено до Киприан, се споменава, че Михаил е познавал българина, бил е негов приятел и почитател, много го е обичал, хвалел го е и му се е възхищавал (ὅτι καὶ φίλος οὖς ἐνὶ καὶ ἐλαϊνέτης σου, ἀλλὰ πληροφορήθητι τοῦτο καὶ ἐξ ἐμοῦ, πολλὰ γὰρ οὐ ἀγαλᾶ καὶ ἐλαϊνεῖ καὶ θαυμάζεται). За това вж. **Гюзелев, В.** Извори за средновековната история на България (VII–XV в.) в австрийските сборки и архиви. Т. I. Български, други славянски и византийски извори. София, 1994, с. 233, 235. В едно друго патриаршеско писмо, в което били написани инструкциите дадени на самия Михаил по време на мисията му в Молдавия и Галиция през 1397 г., се казва, че той е бил от тази общност и е имал родство по диалект и език с християните от тези земи (ἔχει μετ’ αὐτῶν κοινωvίαν καὶ οἰκειότητα ἀπὸ τῆς ἰδίας διαλέκτου καὶ γλώττης). За това вж. **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 278. За Михаил вж. **Obolensky, D.** A Late Fourteenth-Century Byzantine Diplomat: Michael, Archbishop of Bethlehem. // Byzance et les Slaves. Études de Civilisation. Mélanges Ivan Dujcev. – Paris, 1979, p. 299–315. Въз основа на тези сведения Д. Оболенски допуска, че Михаил може да е от румънски (?) или славянски произход.

²⁴ **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 177–187, 194–197; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2924, 2929, 2934, 2938. Вж. и **Голубинский, Е.** История Русской Церкви. Период второй. Т. II. От нашествия Монголов до митрополита Макария включительно.

Друг случай, в който Киприан поискал намесата на Византия в руските дела, е свързан с диоцеза на Суздал. Българинът не бил доволен от привилегиите, които били дадени на епархията през 1382 г. и потвърдени през 1389 г., което довело до включването в нея на важните градове Нижни Новгород и Городец и се оплакал за това в Цариград. Той заявил, че тези градове никога не са били официално присъединени към Суздалската епархия, а са получили потвърждение за това, само защото през 1382 г. не е имало един общ митрополит в Русия. Киприан поискал градовете да бъдат върнати в неговата епархия и в резултат на това отново бил изпратен Михаил като му било възложено разследване, което довело до решение в полза на българина²⁵.

Отношенията на Киприан и Цариградската патриаршия се преплели и в Галиция, чиято митрополия станала вакантна през 1391 г. и била притисната от католиците. Цариградската патриаршия назначила там монаха Симеон, като му дала и правомощия за Молдавия. Ситуацията в тази епархия се усложнила още повече, след като в района се появил някакъв авантюрист по име Павел Тагарис, който се възползвал от размирните времена и се представял за цариградски патриарх²⁶. Той също „посветил“ Симеон в епископата, но впоследствие се покаял. Очевидно Цариградската патриаршия трудно се справяла с този отдалечен диоцез и това накарало Киприан да опита да наложи влиянието си там. Но българинът срещнал нов претендент – епископът на Луцк (град, който бил под юрисдикцията на Киприан) Йоан Баба (Βάβα), който бил определен за митрополит на Галиция от полския крал. Киприан писал в Цариград за ситуацията и обвинил Йоан, а последният отишъл там лично. Той обаче бил разобличен и премахнат от катедрата от патриарх Антоний IV и Киприан²⁷. Впоследствие Киприан, по време на престоя си в Киев в периода 1396–1397 г., осветил нов епископ на Луцк – Теодор. Йоан

Первая половина тома, с. 313–319; **Obolensky, D.** A Late Fourteenth-Century Byzantine Diplomat: Michael, Archbishop of Bethlehem, p. 303–308, 310; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 246–248; **Дончева-Панайотова, Н.** Киприан. Старобългарски и староруски книжовник, с. 95–96; **Preiser-Kapeller, J.** Der Episkopat im späten Byzanz, S. 494, 503, 512–513.

²⁵ **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 192–197; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2924, 2930, 2938. Вж. и **Голубинский, Е.** История Русской Церкви. Период второй. Т. II. От нашествия Монголов до митрополита Макария включительно. Первая половина тома, 1, с. 319–322; **Obolensky, D.** A Late Fourteenth-Century Byzantine Diplomat: Michael, Archbishop of Bethlehem, p. 307–310; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 248–249; **Preiser-Kapeller, J.** Der Episkopat im späten Byzanz, S. 494, 503.

²⁶ **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 224–230; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2974.

²⁷ **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 180–181; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 2935.

Баба обаче продължавал да получава помощта на полския крал и това накарало патриарх Антоний IV да наложи познатия вече духовник и дипломат от руските земи Михаил да управлява Галиция и Унговлахия. В същото време Киприан се опитал да присъедини Галиция и Унговлахия към своя диоцез²⁸, но срещнал отпора на Антоний IV, който му припомнил решенията на патриарх Филотей Кокин за тези провинции, както и че те са администрирани от Цариград, а не от Киев или Москва²⁹.

Друг интересен момент в отношенията на Киприан с Цариградската патриаршия се откриват в писмото на цариградския патриарх Антоний IV до българина от януари 1397 г. В него се разбира, че и двамата са били съгласни за сключването на уния с Римската църква по политически причини, като предложението е било да бъде свикан събор в Русия. В писмото обаче патриархът отговорил, че това не е било възможно към онзи момент, тъй като „войната е била навсякъде около тях“, както и че подобно нещо трябвало да се случи на вселенски, а не на местен събор. Някои автори правят препратки между предложението за този събор и проектирания събор от приятеля на Киприан Филотей Кокин през 1367 г.³⁰ Приема се, че тези преговори на Киприан са били съгласувани с литовския княз Витовт и полския крал Владислав II Ягело (1377–1434). Подобно писмо като това до Киприан е запазено и до полския крал³¹. Част от писмото на патриарх Антоний IV до Киприан гласи следното: „... Що се отнася до единението на църквите и тяхното разбирателство, това трябва и от вас да се желае, само дето нито е

²⁸ Интересното е, че тези събития съвпадат като период с ликвидирането на Търновската патриаршия, което довежда до въпроса дали зад действията на Киприан в тези и чрез тези провинции (най-вече Унговлахия) не се крие някакъв стремеж за налагането на негово влияние върху Българската църква? Това предположение звучи твърде хипотетично, но надали Киприан е останал безучастен към случващото се в българските земи.

²⁹ **Miklošič, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 282–285; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 3032, 3038–3040; **Гюзелев, В.** Извори за средновековната история на България (VII–XV в.) в австрийскитебирки и архиви. Т. I. Български, други славянски и византийски извори, с. 232–235. Вж. и **Снегаров, Ив.** Кратка история на съвременните православни църкви (Българска, Руска и Сръбска). Т. II, с. 144–145; **Obolensky, D.** A Late Fourteenth-Century Byzantine Diplomat: Michael, Archbishop of Bethlehem, p. 299–303, 310–314; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 249–251; **Papadakis, A., Meyendorff, J.** The Christian East and the Rise of the Papacy, p. 264–266, 344–345; **Preiser-Kapeller, J.** Der Episkopat im späten Byzanz, S. 283, 285, 539; **Vetochnikov, K.** Le pouvoir et les fonctions des métropolitains des pays russes d'après les actes patriarchaux. // The Patriarchate of Constantinople in Context and Comparison. Proceedings of the International Conference Vienna, September 12th–15th 2012. In memoriam Konstantinos Pitsakis (1944–2012) and Andreas Schminck (1947–2015). – Vienna, 2017, p. 345.

³⁰ **Снегаров, Ив.** Духовно-културни връзки между България и Русия през Средните векове (X–XV в.), с. 63–64, бел. 5; **Papadakis, A., Meyendorff, J.** The Christian East and the Rise of the Papacy, p. 345; **Ломизе, Е.** Константинопольская патриархия и церковная политика императоров с конца XIV в. до Ферраро-Флорентийского собора (1438–1499). // Византийский временник, 1994, N. 55, с. 105.

³¹ **Miklošič, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 280–282; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 3039.

възможно в настоящия момент, нито позволява това мястото, на което твое свещенство пише да се свика събор, понеже работата изисква да се свика вселенски събор, а не местен, а времето не позволява на нито един патриарх да напусне мястото си, нито някой от техните поместени архиереи, нито някой от нашите архиереи, нито дори някой от най-близките до нас, понеже войната е навсякъде около нас и затваря за вас всеки достъп, и праща срещу нас най-страшни неща, и макар че там има мир, Русия е най-неподходящото място за събор. Защото например отиването там и връщането на избрани хора от нашия народ е трудно, но все пак става понякога, но да закараш някого там от Египет е невъзможно в настоящия момент. Но ако благороднейшият княз [литовският княз Витовт] иска все пак да направи нещо смело и достойно за неговата чест, страна и власт, да остави настрана засега единението на църквите при многото съществуващи пречки, а да излезе и той в защита на християните и да се съедини с благороднейшия крал на Унгария, и да се бори и той за името Христово и за разбиване на нечестивците, които се опитват да поробят цялата вселена. Това като стане, ще имаме и ние свобода да пътуваме, където искаме, и да каним други при нас и тогава ще стане съборът, където се окаже удобно. На благороднейшия княз, който ще помогне за това – венец и награда от Бога, а и от нас – хвалебствия и благодарности. Това никои друг не може да направи по-добре от твое свещенство, понеже, както ни пишеш, князът ти е голям приятел (ἐλεϊδῆ, καθὼς γράφεις, φίλος σου πολὺς ἐνὶ ὁ κράλης)³². Тази инициатива на Киприан показва неговото огромно влияние и всеобхватно мислене.

³² **Miklošich, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 282–285; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 3040; **Гюзелев, В.** Извори за средновековната история на България (VII–XV в.) в австрийските сборки и архиви. Т. I. Български, други славянски и византийски извори, с. 232–235. Вж. и **Ταχιάος, Α.** Ο μητροπολίτης Ρωσίας Κυπριανὸς Τσάμπλακ, σσ. 231–232; **Barker, J.** Manuel II Palaeologus (1391–1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship. Rutgers University Press, 1969, p. 151–154; **Tinnefeld, F.** Byzantinisch-russische Kirchenpolitik im 14. Jahrhundert, S. 381; **Heppell, M.** The Hesychast Movement in Bulgaria: The Turnovo School and its Relations with Constantinople. // Eastern Churches Review, 1975, N. VII/1, p. 18–19; **Obolensky, D.** A “Philorhomaïos Anthropolos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 94–95; **Idem.** A Late Fourteenth-Century Byzantine Diplomat: Michael, Archbishop of Bethlehem, p. 313–314; **Фай, Х.** Българското културно наследство в Германия – Григорий Цамблак на Вселенския събор в Констанц – 1418 година. // Първи международен конгрес по българистика. Доклади. Българската литература и световният литературен процес. 2. Българската литература в европейския и световен контекст. – София, 1983, с. 41–42; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 252–254; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 194–195; **Мейендорф, И.** Флорентийский собор: Причины исторической неудачи. // Византийский временник, 1991, N. 52, с. 89; **Петкова, Ил.** Григорий Цамблак и православиего на Балканите. София, 1996, с. 106–108; **Симеонова, Л.** Киевският митрополит Йосиф Болгариневич и руско-литовските отношения от края на XV век, с. 12; **Василевски, Т.** България и Византия IX–XV век, с. 184; **Гюзелев, В.** Религиозна търпимост и несъвместимост в отношенията между гърци и българи, православни и католици в историята на България през XIII – средата на XV в. // Palaeobulgarica, 1999, N. XXIII/3, с. 59; **Петканова, Д.** Българска средновековна литература, с. 514; **Майендорф, Й.** Византийската църква между небето и земята. Студии върху историята на Църквата във Византия. София, 2007, с. 238–239; **Гюзелев, В.** Папството и българите

От някои руски извори се знае, че през 1398 г. Киприан е помогнал за събирането на значителна сума пари, която е била изпратена в Цариград, когато Византия е търсила помощ срещу османската обсада на Константинопол (1394–1402)³³. От 1400 г. пък е запазена грамота на цариградския патриарх Матей I (1397–1410) до Киприан, с която го призовава „като човек обичащ ромеите“ (ὡς φιλορῳμαῖος ἄνθρωπος) да започне нова кампания за събиране на пари срещу турците. Киприан трябвало да увери своето паство, че е по-полезно да се внасят пари за отбраната на Цариград, отколкото да се строят църкви, да се дават като милостиня на бедните или да се откупуват затворници, защото този град бил славата и гордостта на всички християни по света³⁴.

Всеруският митрополит от български произход Киприан завършил земния си път на 16 септември 1406 г. и бил погребан в митрополитската църква „Св. Богородица“ в Москва, известна още и като „Успенски събор“. През 1472 г. неговите мощи били открити и след това той бил канонизиран за светец. Този бележит българин през целия си живот поддържал интензивни връзки с Цариградската патриаршия и оставил трайни следи в европейската история.

през Средновековието (IX–XV в.). София, 2013, с. 251; **Фай, Х.** Констанцкият вселенски събор – Григорий Цамблак, неговата мисия и неговият апел. // Сребърният век: Нови открития. Посвещава се на 780 години от възстановяването на Българската патриаршия (1235 г.), 640 години от интронизацията на патриарх Евтимий (1375 г.), 600 години от интронизацията за Киевски митрополит на Григорий Цамблак (1415 г.). Сборникът е съставен от доклади на международната конференция, състояла се на 10 и 11 май 2015 г. в БАН с благословението на българския патриарх Неофит. – София, 2016, с. 41; **Павлов, Пл. Тютюнджиев, Ив.** Османските завоевания и „държавата на духа“. Велико Търново, 2017, с. 199.

³³ **Dölger, F.** Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453. Teil 5. Regesten von 1341-1453. München, 1965, S. 85, N. 3267–3268; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 3070. Вж. и **Голубинский, Е.** История Русской Церкви. Период второй. Т. II. От нашествия Монголов до митрополита Макария включително. Первая половина тома, с. 347.

³⁴ **Miklošič, F. Müller, J.** Acta et diplomata graeca medii aevi, II. Acta patriarchatus constantinopolitani, p. 359–361; **Darrouzès, J.** Les régestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches. Fasc. VI. Les régestes de 1377 à 1410, N. 3112. Вж. и **Голубинский, Е.** История Русской Церкви. Период второй. Т. II. От нашествия Монголов до митрополита Макария включително. Первая половина тома, с. 346–347; **Иванов, Й.** Българското книжовно влияние в Русия при митрополит Киприан (1375–1406). // Известия на Института за българска литература, 1958, N. VI, с. 34–35; **Barker, J.** Manuel II Palaeologus (1391–1425), p. 202–206; **Ταχιάος, Α.** Ο μητροπολίτης Ρωσίας Κυπριανὸς Τσαμβλάκ, σ. 238; **Heppell, M.** The Hesychast Movement in Bulgaria, p. 18; **Obolensky, D.** A “Philorhomaioi Anthropos”: Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia (1375–1406), p. 96; **Idem.** A Late Fourteenth-Century Byzantine Diplomat: Michael, Archbishop of Bethlehem, p. 314–315; **Meyendorff, J.** Byzantium and the Rise of Russia, p. 80, 258–259; **Obolensky, D.** Six Byzantine Portraits, p. 197; **Кочев, Н.** Рим и Константинопол и проникването на турците на Балканите. // Патриарх Евтимий Търновски и неговото време. Материали от национална научна сесия „600 години от заточението на св. Евтимий, патриарх Търновски“ (В. Търново, 6 октомври 1993 г.). – Велико Търново, 1998, с. 255; **Speake, G.** A History of the Athonite Commonwealth, p. 134.

The Metropolitan of Kiev and all Russia Cyprian and his Relations with the Patriarchate of Constantinople

Radostin Grigorov

This article outlines the close relations between the Metropolitan of Kiev and all Russia Cyprian and the Patriarchate of Constantinople in the second part of the 14th and the beginning of the 15th century. The connections between them started in the early years of Cyprian's life and lasted until his death. He had close ties with the patriarchs Philotheus I (1353–1354; 1364–1376) and Antony IV (1389–1390; 1391–1397) which helped Cyprian firstly to be elected as a Metropolitan of Kiev and after many years of struggle as a Metropolitan of Kiev and all Russia. In this position Cyprian used the help of the Patriarchate of Constantinople to deal with different kind of ecclesiastical issues in the Russian lands and on the other hand he was trying to help Byzantium against the Ottoman Turks.